

Відгук

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора,
головного наукового співробітника відділу позашкільної освіти
Інституту проблем виховання

Національної академії педагогічних наук України

Толочко Світлани Вікторівни

на дисертаційну роботу **Топалової Марії Борисівни** на тему:
«Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дослідження визначається зростанням вагомості збереження навколишнього природного середовища й збалансованого глобального механізму природокористування, гарантування якості й безпеки життя на засадах довгострокової екологічної стабільності, що є запорукою соціально спрямованих моделей екологічного виховання «молодої особистості» з метою формування позитивного сприйняття екологічної картини світу. Оскільки екологічне виховання, зокрема й набуття відповідних компетентностей, розпочинається вже в дошкільному віці, то, очевидно, що особливої ваги набуває необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників нової генерації, для яких притаманний відповідний інтелектуальний потенціал з професійно-екологічної культури.

У контексті зазначеного вважаємо дисертаційну працю Топалової Марії Борисівни «Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» актуальною, спрямованою на формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх педагогів, удосконалення освітнього процесу в дошкільній освіті як важливого етапу для екологічного виховання дитини.

На основі вивчення наукових праць, аналізу освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та досвіду роботи педагогів дисертантка виокремлює низку суперечностей, що переконливо доводять своєчасність проведеного дослідження: 1) між соціально-екологічними ризиками екологічної безпеки суспільства та зростаючими потребами відгуку на соціальну турбулентність неперервної професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників з відповідним рівнем готовності до екологічного виховання дошкільників; 2) між соціально турбулентними умовами воєнного стану та трансформацією процесу організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників за вимогами забезпечення методики їхньої організації (підготовки/процесу); 3) між традиційними підходами до формування змісту та забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання

дошкільників й необхідністю її удосконалення в умовах соціальної турбулентності.

Саме тому логічно, що предметом дослідження визначена готовність педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників; модель і методика організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні аксіологічного змісту контентів правового і технічного регулювання професійної підготовки й розвитку майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників у системі безперервної освіти; застосуванні засобів освітнього маркетингу досвіду й комерційних пропозицій надання освітніх послуг у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 012 «Дошкільна освіта» освітнього ступеня «Бакалавр»; пріоритетів досвіду міжнародних практик професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників; змісту і структури готовності педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників та критеріального апарату (критерії – природоохоронний/ природоресурсний; екологічний; збалансованого природокористування; екологічної відповідальності) з метою визначення релевантності процесу організації їхньої професійної підготовки – готовності майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників за рівнями (низький, достатній, високий) в обраних педагогічних умовах соціальної турбулентності; синхронізації інституційних потенціалів закладів вищої освіти; кадровому забезпеченні науково-педагогічного персоналу, родин і закладів дошкільної освіти; тезаурусу педагогічної проблеми з методологічним обґрунтуванням соціокультурного значення професійної підготовки й розвитку майбутніх педагогічних працівників для екологічного виховання дошкільників; в авторському формулюванні змісту понять «професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників», «готовність педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників»; створенні моделі й методики організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників. Подальшого розвитку набули теорія і методика професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації. Дисертаційна праця виконана на належному науково-методологічному рівні. Джерельна база дослідження становить 328 найменувань (зокрема 21 – іноземними мовами). Вивчення нормативно-правових документів, наукових педагогічних праць українських і закордонних дослідників дало дисертантці змогу обґрунтувати актуальність дослідження та ключові положення наукової праці. Задля досягнення мети й розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів (теоретичного аналізу, структурно-організаційного, компаративного, імітаційного моделювання, статистичних і експертного оцінювання).

Теоретичні включали такі методи дослідження: *теоретичного аналізу* (вивчення психолого-педагогічної літератури); *дефінітивний* (визначення змісту понять, категорій і термінів проблеми професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників), *структурно-організаційний* (установлення структури та цільового призначення складових інституційної й програмної організації професійної підготовки для встановлення взаємозв'язків зі змістом організації освітнього процесу та вимогами змісту і структури готовності майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників); *компаративний* (порівняння змісту і структури освітніх програм, планів та міжнародних педагогічних практик організації професійної підготовки педагогічних працівників). *Статистичні методи* включали обробку, якісний і кількісний аналіз отриманих експериментальних даних для узагальнення та формулювання висновків за результатами дослідження. Методи *експертного оцінювання* було використано під час розроблення та верифікації моделі й методики організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників.

Високий ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації підтверджується фактом успішного впровадження моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників в освітній процес закладів вищої освіти (експериментальна діяльність проводилася на базі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Університету Григорія Сковороди в Переяславі). Загалом вірогідність результатів наукової праці забезпечена методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дисертації; доцільністю вибору комплексу методів дослідження; ґрунтовним опрацюванням наукових доробків українських і закордонних учених, а також низки нормативно-правових документів; позитивними результатами експериментальної перевірки результатів дослідження.

Найбільш істотні наукові результати роботи.

1. Дисертанткою на належному науковому рівні проаналізовано нормативно-правове забезпечення правового регулювання здійснення екологічного виховання дошкільників у професійній підготовці педагогічних працівників, а саме: *в освітній сфері, стратегії інформаційної, соціальної безпеки* (Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про вищу освіту», Постанова КМУ «Про затвердження Положення про заклад дошкільної освіти», Постанова КМУ «Про Державну національну програму «Освіта» «Україна XXI століття»»), Концепція екологічної освіти в Україні); *в екологічній сфері, стратегії екологічної безпеки* (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Закон України «Про основні засади державної екологічної політики», Закон України «Про тваринний світ», Закон України

«Про захист тварин від жорстокого поводження»). Доведено, що імплементація законів і нормативно-правових актів, котрі формують загальнодержавну стратегію, у сферу екологічної освіти та виховання сприяє гармонійному розвитку особистості, здатної відповідально ставитися до природи й активно діяти задля збереження довкілля, що й визначає цю сферу як одну з пріоритетних у формуванні сталого розвитку суспільства. Це забезпечує системний підхід до інтеграції екологічної тематики в професійну підготовку педагогів ЗДО.

2. Науковий апарат дослідження М. Б. Топалової відповідає вимогам, що пред'являються до дисертаційних робіт. Авторкою на високому науковому рівні здійснено аналіз (уточнення) сутності і змісту базових понять дослідження педагогічної проблеми з методологічним обґрунтуванням соціокультурного значення професійної підготовки та розвитку майбутніх педагогічних працівників для екологічного виховання дошкільників; а саме: «екологічна свідомість», «екологічна культура», «екологічна освіта»; в авторському формулюванні запропоновано зміст понять «професійна підготовка майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників», «готовність педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» тощо. Варто зазначити, що чітке визначення та структурування базових термінів є фундаментальною умовою для успішного наукового дослідження. Тому позитивним аспектом є те, що дисертантка достатньо глибоко трактує сутність означених вище понять. Витлумачуючи *готовність до екологічного виховання* як особистісно-професійне цілісне інтегративне новоутворення, яке характеризується наявністю сформованих теоретичних знань і навичок, мотивації й переконань, що в комплексі сприяють формуванню позитивного сприйняття екологічної картини світу, авторка деталізує його в компонентах: аксіологічному, когнітивному, поведінковому й особистісному. Окрім того, уточняє через компетентності, уміння, здатності, програмові результати навчання. Такий аналіз демонструє системний підхід і глибоке розуміння дисертанткою предмета дослідження, що створює чіткі орієнтири для розроблення педагогічних стратегій і методик професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників в Україні.

3. Дисертаційна робота «Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» характеризується ґрунтовною методологічною базою, що забезпечує всебічне розкриття окресленої проблеми. М. Б. Топаловою представлено розроблену ефективну модель організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників для забезпечення формування в них необхідних екологічних знань, умінь і педагогічних підходів до екологічного виховання. Репрезентована модель є науково-обґрунтованою, відповідає сучасним викликам освіти та інтегрує в собі і традиційні, і інноваційні методи навчання. Диференційовано *мету дослідження* (удосконалення теоретичних і методичних аспектів професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників з готовністю до екологічного виховання дошкільників для формування позитивного сприйняття екологічної

картини світу) та мету професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників (забезпечення ефективної реалізації та вдосконалення моделі й методики організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників з готовністю до екологічного виховання дошкільників).

Реалізація мети і завдань дослідження орієнтована на інтеграцію низки ключових методологічних: загальнонаукових підходів дослідження (системного, функціонального, аксіологічного, транспарентного); конкретно-наукових підходів навчання: (студентоцентричного, природоцентричного, сценарного, ситуативного, діяльнісного, екосистемного, ноосферологічного). Причому кожен підхід реалізовано через низку педагогічних принципів. Загальнонаукові підходи втілюються завдяки принципам наукового пізнання, раціональної організації, раціональної структури; конкретно-наукові – неперервності, наскрізності, наступності, єдності навчально-науково-пізнавальної діяльності.

На окрему увагу заслуговує здійснений М. Б. Топаловою обґрунтований підбір методів дослідження, які дозволяють оцінити рівень готовності здобувачів освіти до здійснення екологічного виховання дошкільників, визначити ефективність педагогічного впливу, адаптувати зміст і технології навчання до потреб майбутніх педагогічних працівників. Ідеться, зокрема, про виокремлення методів дослідження: дефінітивного, структурно-організаційного, компаративного, праксеологічного аналізу, експертного оцінювання, статистики; методів навчання (когнітивного; аксіологічного; психоемоційного; вольового; самоорганізаційного; дисциплінарно-прикладного; екзистенційного) та виховання (продуктивних, проблемних, сугестопедії та вправ, спонукання, гальмування, адміністрування, самовиховання).

4. Дисертанткою розроблена методика організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання, котра містить кілька взаємопов'язаних етапів: діагностичний, теоретико-освітній, практично-діяльнісний, проєктно-дослідницький та контроль-рефлексивний. Такий підхід, за твердженням авторки, забезпечує комплексність, системність і послідовність формування у здобувачів освіти необхідних знань, навичок і ціннісних орієнтацій. Професійна компетентність майбутніх педагогічних працівників у галузі екологічного виховання вміщує в себе знання й уміння створювати розвивальне освітнє середовище, використовувати різноманітні форми здобуття освіти (традиційну, змішану, мережеву, дистанційну) та форми навчання (індивідуальну, групову, масову, самотійну роботу).

Проаналізовано методи дослідження (когнітивний; аксіологічний; психоемоційний; вольовий; самоорганізаційний; дисциплінарно-прикладний; екзистенційний) та методи навчання (анкетування; тестування; інтерв'ю; проведення бесід і дискусій на тему екологічного виховання; використання проєктивних методик; інформаційно-репродуктивні, проблемно-пошукові, методи активізації навчальної діяльності, метод кейсів; ігрові, методи практичної діяльності, метод мозкового штурму; спостереження за педагогічною діяльністю; оцінка розроблених матеріалів, проєктів, презентацій тощо; групові дискусії; самоаналіз проведених занять та заходів, самооцінка), а також прийоми роботи з дітьми, спілкуватися з батьками та іншими фахівцями.

Запропонована методика організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання базується на міждисциплінарному підході, який об'єднує різні аспекти екологічного виховання й передбачає інтеграцію навчальних дисциплін (психологія, педагогіка, природознавство, вікова фізіологія тощо). Упровадження екологічної складової до змістової професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання сприяє формуванню в них екологічної компетентності. Визначено екологічну тематику та приклади тем, на яких необхідно зосередити увагу під час вивчення дисциплін у галузі психології, педагогіки, методики викладання.

Отже, дисертаційна праця є логічно структурованою, матеріал дослідження викладено послідовно й системно. За своїм змістом, структурою, обсягом та оформленням рецензована робота відповідає чинним правилам і вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та є завершеним науковим дослідженням.

Значення одержаних результатів для науки і практики й рекомендації щодо їх можливого використання. Уважаємо, що матеріали дисертаційної праці мають важливе практичне значення. За результатами дослідження було створено комплекс навчально-методичного забезпечення організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; розроблено й упроваджено елементи удосконалення змісту навчальних дисциплін для галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 012 «Дошкільна освіта» освітнього ступеня «Бакалавр» за циклами: *загальної підготовки* – «Безпека життєдіяльності», «Екологія»; професійної підготовки: психолого-педагогічного спрямування – «Психологія загальна», «Психологія педагогічна», «Психологія дитяча», «Психологія дитячої творчості», «Педагогіка загальна», «Педагогіка дошкільна», «Педагогічна творчість»; *науково-предметного спрямування* – «Вступ до фаху», «Основи та методика природознавства», «Вікова фізіологія та валеологія», «Основи наукових досліджень»; *вибіркових дисциплін* – «Сучасні технології в дошкільній освіті», «Методика і технології соціалізації дошкільників», «Педагогічна взаємодія ЗДО з родиною» з питань екологічного виховання дошкільників. Результати дослідження підкріплено конспектами лекцій, методичними розробками для практичних занять з навчальних дисциплін (Moodle) циклів природничих, психолого-педагогічних наук («Валеологічна та екологічна освіта дітей дошкільного віку», «Педагогічний супровід обдарованої дитини»; «Іміджіологія», «Практикум з вирішення педагогічних задач», «Технології культурно-дозвілєвої діяльності»).

Оцінка змісту й завершеності дисертації. Дисертаційна праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (на 6 сторінках). Робота містить 24 таблиці, 9 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 294 сторінки.

Варто означити ґрунтовне розроблення у вступі наукового апарату дослідження, тобто об'єкта, предмета, наукової новизни та практичного значення одержаних результатів дослідження. Описано актуальність; сформульовано мету, завдання; висвітлено зв'язок роботи з науковим дослідженням відповідно до тематичного плану УДУ імені Михайла Драгоманова; відображення в наукових дослідженнях у межах зведеного плану науково-дослідних робіт сфери освіти, науки та інноватики. Тему дисертації затверджено Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 4 від 24 жовтня 2024 р.). Розкрито концептуальні положення та наукову новизну дисертаційної праці, охарактеризовано комплекс використаних у дослідженні методів (теоретичного аналізу, структурно-організаційного, компаративного, імітаційного моделювання, статистичних і експертного оцінювання). Відображено інформаційні відомості про апробацію, упровадження результатів дослідження, наукові публікації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дисертаційної роботи опубліковано в 7 наукових працях (із них – 6 одноосібні): 3 статті у фахових виданнях України, 3 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій різного рівня (міжнародних і всеукраїнських), 1 розділ колективної монографії. Аналіз змісту публікацій засвідчує, що наукові положення, отримані результати проведеного дослідження повною мірою представлено в друкованих наукових працях.

Результати дослідження презентовано на численних науково-практичних конференціях різних рівнів.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Порушень академічної доброчесності в дисертаційній праці Топалової Марії Борисівни не виявлено. У роботі дотримано етичні принципи й правила, визначені в Законі України «Про освіту» (2017р.).

Дискусійні положення, зауваження і побажання до змісту дисертаційної роботи. Позитивно оцінюючи наукове й практичне значення дисертаційної праці Топалової Марії Борисівни, висловимо певні зауваження й побажання:

1. У розділі 1. «Методологічне обґрунтування педагогічної проблеми професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» у підрозділі 1.1 «Дефінітивний аналіз тезаурусу професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» ґрунтовно проаналізовано понятійно-категоріальний апарат педагогічної проблеми, проте варто було б представити панівні визначення понять «професійна підготовка педагогічних працівників» та «екологічне виховання» в контексті провідних наукових шкіл сучасності.

2. У розділі 2 «Науково-методичне та правове забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» у підрозділі 2.3 «Методика організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» науково обґрунтовано, розроблено й апробовано в моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників у розділі 3 «Розробка, обґрунтування та верифікація моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» представлено цільове призначення за специфікацією установ професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників для екологічного виховання дошкільників щодо орієнтації на середовища працевлаштування за типами – ясла, ясла-садок, дитячий садок, ясла-садок компенсуючого типу для дітей з персональними освітніми потребами, будинок-дитини, ЗДО МОН України та Мінохорони здоров'я із захисту та рекреаційного патронату дітей сиріт і вилучених від батьків, дитячих будинків інтернатних типів, ясел-садочків сімейного типу, ясел-садочків інтегрального типу, центрів індивідуального розвитку дитини державної та недержавної форм. Доцільно деталізувати їхню специфіку.
3. У розділі 3 «Розробка, обґрунтування та верифікація моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» у підрозділі 3.1 «Проектування та обґрунтування моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» виокремлено педагогічні умови (аксіологія екологічної та академічної культури національних надбань; професійний розвиток педагогічних працівників в стані соціальної турбулентності; синхронізація інституційних потенціалів ЗВО; кадрового забезпечення науково-педагогічного персоналу, родин та ЗДО) забезпечення ефективності моделі організації професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників. Варто було б деталізувати раціональність їхнього добору й забезпечення в умовах воєнного стану.
4. У роботі містяться описові фрагменти, де зіставляються педагогічні системи, однак переклад назв, понять і функціональних термінів подано не завжди коректно. Частина порівняльних блоків має характер описового переліку без чіткої аргументації, чим знижується їхня аналітична глибина (підрозділ 1.3 «Міжнародні практики професійної підготовки педагогів до екологічного виховання дітей»). Подекуди автор подає транслітерацію прізвищ за власною логікою, що не відповідає нормам. Доцільно в означеному контексті використовувати систему офіційної транслітерації української абетки латиницею згідно з Постановою КМУ № 55 (27.01.2010) у редакції від 12.01.2016, підстава – 1121-2015-п.

Загальний висновок. Загалом аналіз дисертації та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційне дослідження «Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» є завершеним і самостійним, у якому отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та практичні результати. Зважаючи на актуальність, наукову новизну, важливість одержаних дисертанткою результатів дослідження, їхню обґрунтованість і вірогідність, а також вагому практичну цінність сформульованих положень і висновків, уважаємо, що дисертаційна робота Топалової Марії Борисівни «Теоретичні і методичні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників до екологічного виховання дошкільників» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 і може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011–Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий співробітник
відділу позашкільної освіти
Інституту проблем виховання
Національної академії педагогічних
наук України

Світлана ТОЛОЧКО

Толочко С.В.